

В. Ф. Прусак,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Національний лісотехнічний університет України, м. Львів)

vfpr@ukr.net

ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ДО ЗДІЙСНЕННЯ НАСКРІЗНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ

У статті розглянуто підготовку майбутнього дизайнера у контексті її екологізації. Обґрунтовано необхідність готовності педагогічного колективу вищого навчального закладу до наскрізної екологічної підготовки майбутніх дизайнерів. Визначено, що необхідність готовності викладачів вищих навчальних закладів до вирішення завдань екологічної освіти майбутніх дизайнерів є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки. Запропоновано, що шляхом вирішення цієї проблеми є спільна робота всього педагогічного колективу.

Постановка та актуальність проблеми. Негативні наслідки господарської діяльності людини привертають увагу до проблем охорони навколишнього середовища як екологів, так і фахівців різних галузей народного господарства. Так, дизайнер, який займається проектною діяльністю у сфері матеріальної культури, безпосередньо впливає на створений людиною штучний світ та його взаємозв'язок з природою. Водночас дизайн покликаний привносити гармонію у технічний світ та в його взаємовідношення з людиною.

Як бачимо, найбільш важливі з прикладних аспектів екології для сфери дизайнерської діяльності є соціальні та технологічні. Тому професійне становлення дизайнерів, їх екологічна компетентність висувуються сьогодні на передній край педагогічної науки і освітньої практики. Освіта майбутніх дизайнерів певною мірою повинна мати наскрізну екологічну підготовку, а викладачі усіх дисциплін – бути готовими до її здійснення. Перехід освіти до навчання молоді на принципах нової екологічної парадигми є складним завданням, яке вимагає нагального рішення. Докорінних змін потребують понятійний і категоріальний апарат, логіка викладання предмета й методологія екологічної освіти. За цих умов актуалізуються педагогічна фаховість та екологічна компетентність кожного викладача у вищому навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень з зазначеної проблеми. За останній час значно активізувалися дослідження, присвячені проблемі підготовки викладачів у навчальних закладах різних рівнів акредитації до здійснення екологічної освіти (як різновиду педагогічної діяльності). Вони стосувалися проблем: формування екологічної культури (С. Алексєєв, Т. Вайда, І. Зверєв, Б. Ліхачов, Е. Никанорова, Ю. Ожегов, І. Пономарьова, І. Суравєгіна); екологічного світогляду (А. Брудний, Д. Кавтарадзе, Н. Моїсєєв, А. Степанюк, Г. Ягодін); екологічної вихованості (С. Глазичьов); норм екологічної поведінки на основі сформованих знань та переконань (С. Успенський, О. Нечепоренко) та виховання відповідального ставлення до навколишнього середовища (А. Захлебний, С. Совгіра, І. Суравєгіна). Педагогічні дослідження з екологічної освіти (І. Алексашина, С. Алексєєва, Т. Корнера, Є. Сластьоніна та інших) дають підстави стверджувати, що робляться спроби щодо системної наскрізної підготовки фахівців з дизайну у системі вищої професійної освіти.

Водночас проблема екологічної освіти саме дизайнерів у контексті її наскрізного здійснення педагогічним колективом вищого навчального закладу не була предметом спеціального розгляду.

Мета статті – обґрунтувати необхідність підготовки викладачів дисциплін різних циклів до вирішення завдань наскрізної екологічної освіти майбутніх дизайнерів.

Виклад основного матеріалу. У вирішенні екологічних проблем планетарного масштабу важливе місце займає освіта, яка, як один із головних соціальних інститутів держави покликана запобігти екологічній кризі. Сьогодні від діяльності педагога, насамперед, залежить не лише доля цивілізації, але і збереження людини на планеті. Мова йде не просто про екологічну освіту і виховання – а про всю систему освіти, що заснована на новій етиці і новому розумінні місця людини і завданнях його цивілізації. Важливим і плідним, з методологічної точки зору, видається розвиток у педагогів прагнення не лише озброїти студентів передбаченими навчальними програмами, екологічними знаннями, а й подбати, з огляду на перспективи освіти упродовж усього життя, про неперервність процесу їх опанування. Саме у такий спосіб, підкреслює Г. Тарасенко [1], суспільство покладає особливу надію на вчителя як на "кормача" не лише освітніх, але й соціокультурних процесів взагалі. Отже, можна зробити висновок, що особистість викладача як суб'єкта професійної діяльності виступає ключовою особою, яка реформує освітню систему.

Водночас як показує практика традиційно вважається, що викладачам необхідно володіти суто профільними знаннями і вміннями, а освіта має зосереджуватися на розвитку дизайнерського мислення, засвоєння методів і правил дизайнерської діяльності та етики, і лише потім – на знаннях, дотичних до дизайну. Також вважається, що екологічний аспект для професійної підготовки фахівців відіграє другорядну, підпорядковану професійним знанням роль.

Ми вважаємо, що лише дизайнер, який враховує екологічні аспекти, може стати ланкою між *потребами людини, культурою та екологією*. При цьому екологічна підготовка не повинна здійснюватися лише в межах окремої дисципліни і бути одним з елементів природничо-наукового циклу, а повинна бути невід'ємною складовою системи неперервної дизайнерської освіти. Окрім того, цільова установка на захист середовища, за допомогою дизайну, повинна органічно входити в концепцію підготовки усіх викладачів. В. Цехмістер

переконаний, що тільки той педагогічний колектив, який здатний впроваджувати у навчально-виховний процес найновіші досягнення світової педагогічної практики, зможе здійснювати кардинальні перетворення у змісті, формах і методах навчання й виховання, виконувати у повному обсязі будь-яке соціальне замовлення [2: 217].

Підтвердженням цього є аналіз навчальних планів провідних вищих навчальних закладів, де готують фахівців з дизайну. Переважна більшість дисциплін навчального плану підготовки дизайнерів певною мірою мають мати екологічний зміст. Але для здійснення наскрізної екологічної підготовки викладачам необхідно звернути увагу на різні аспекти підготовки майбутніх фахівців. Передусім, виховання екологічної свідомості майбутніх дизайнерів має здійснювати нормативна дисципліна "Екологія", яку в основному викладають без урахування особливостей спеціальностей, напрямів за якими навчаються студенти. Тому при її викладі викладачу необхідно зосередити увагу на професійне спрямування. Велике значення у підготовці дизайнерів мають предмети, які вивчають людину та її місце в системі "людина – техніка – середовище". До них відносяться фундаментальні і професійно-орієнтовані дисципліни: освітньо-кваліфікаційного рівня (ОКР) бакалавр – "Пластична анатомія", "Основи ергономіки", "Рисунок", "Безпека життєдіяльності", "Проектування", "Основи формоутворення", "Технологія виробів", "Інтер'єр та обладнання", "Матеріалознавство", "Конструювання" і ін.; ОКР спеціаліст, магістр – "Ергодизайн", "Екологічний дизайн", "Рисунок спеціальний", "Наукові основи дизайну", "Методика дизайн-програмування" тощо.

Значне місце екологічні аспекти займають у фахових дисциплінах "Проектування" та "Макетування і моделювання". Під час їх вивчення викладач прищеплює студентам ощадливе ставлення до природних ресурсів; надається пріоритет екологічно чистим матеріалам; програмується модель тривалості повноцінного існування запроєктованих речей; передбачається можливість "деконструкції" виробів довготривалого використання з прорахуванням "долі" складових елементів цих виробів тощо.

В плані екологізації фахової освіти, вважаємо за необхідне, в методиці проектування викладачу зосередити увагу на переході від проектування речових об'єктів до проектування процесу їх існування, тобто процесу їх виробництва, споживання та подальшого використання. Власне дизайнер спроможний проектувати не лише самі вироби, але і зв'язки між ними: між виробом-попередником, виробом-ціллю і виробом-спадкоємцем, тобто між тим, з чого повинен виготовлятися виріб і як цей виріб можна використати після закінчення його терміну служби.

Проведений аналіз дисциплін підтверджує те, що існують широкі можливості наскрізної екологічної освіти майбутніх дизайнерів. Але більшість викладачів навчального закладу не володіють методикою викладання екології, тому не в змозі визначити її пріоритетні аспекти, обґрунтувати доцільність вивчення екологічних питань у змісті конкретного предмета. За таких умов сформованість екологічної свідомості у випускників в області дизайну є поверхневою, оскільки сама екологічна освіта зводиться лише до ознайомлення майбутніх дизайнерів із загальними проблемами екології.

Складності здійснення екологічної освіти у вищих навчальних закладах визначаються недостатнім рівнем її сформованості ще в загальноосвітній школі, де одним із серйозних питань цієї педагогічної галузі є відсутність професійно підготовлених викладачів екології. Зауважимо, що у матеріалах другої всеукраїнської конференції екологічної громадськості було підкреслено, що викладачі відмовляються викладати спецкурс екології, мотивуючи це браком загальних і спеціальних екологічних знань [3: 128-129]. Здебільшого цей предмет викладають вчителі біології, які не володіють належною мірою навіть понятійним апаратом екології, не говорячи вже про її теоретичний зміст і практичне наповнення. Отже, викладання екології набуває яскраво виражене біологічне забарвлення, губиться її соціальна складова та індивідуальність [4: 14]. Проблема ускладнюється й відсутністю навчальних програм з інтегрованих курсів, невизначеністю доцільного екологічного компонента предметів, але головною перешкодою в досконалії екологізації навчально-виховного процесу є відсутність міжпредметної координації у змісті програм та діяльності педагогічного колективу навчального закладу.

Ефективність здійснення екологічної освіти в тому чи іншому навчальному закладі визначається особистістю викладачів. На думку М. Поташиника, можна чітко виокремити чотири групи викладачів (незалежно від предмета, який вони викладають): "ті, хто хоче і може працювати творчо, завзято і ефективно – майстри своєї справи; ті, хто працює добросовісно, хоче працювати творчо, але поки має труднощі у досягненні цього рівня; ті, хто мають статус молодого спеціаліста (серед них, безумовно, можуть бути і творчі педагоги, але поки вони ще не досягли рівня високої майстерності); і ті, хто не прагне творчості, працює формально, а тому непрофесійно, неграмотно й неефективно" [5: 47].

Говорячи про здійснення екологічної освіти педагогічним колективом, необхідно обумовити ті аспекти дизайнерської освіти, які сприятимуть поглибленню екологічної компетентності викладачів, незалежно від того, який предмет вони викладають. Оскільки суть дизайну, яка полягає у синтезі техніки, науки та мистецтва, вимагає багатопрофільності освіти, то до них вважаємо за необхідне викладачам включити екологічні аспекти під час вивчення таких змістових модулів підготовки майбутніх бакалаврів: наукові методи пізнання витворів мистецтва; специфіка і суть різних видів мистецтва; сучасний стан, тенденції і перспективи розвитку дизайнерського проектування; структура і організація різних видів виробництва у дизайнерській діяльності; законодавча база в дизайнерській діяльності; технологічні процеси виготовлення окремих видів дизайнерської продукції; засоби і методи авторського нагляду за реалізацією проектного рішення; історичний досвід розвитку світового мистецтва, основні факти і закономірності історико-художнього процесу, значення спадщини минулих століть для сучасності; закономірності освоєння людиною навколишньої дійсності, напряму і форм естетичної діяльності; основні положення і сучасні методи дизайнерського проектування; пластичні і конструктивні властивості матеріалів, вживаних при виконанні дизайн-проектів і оригіналів, способи обробки

основних матеріалів; здійснення вибору матеріалів для виготовлення макетів і експериментальних взірців; економічне і екологічне обґрунтування технологічних рішень; методи технологічного і організаційно-економічного проектування в дизайні та ін.

Одним із доцільних шляхів вирішення зазначених проблем вбачаємо у запровадженні системи еколого-методичної підготовки викладачів, яка має свої ознаки, специфіку, структуру і функції, що на неї покладаються. Її створення можливе лише за умови спільних дій усього педагогічного колективу навчального закладу.

На нашу думку, підготовка викладачів до здійснення екологічної освіти повинна мати комплексний характер та бути спрямована на:

- посилення творчого елемента у роботі викладачів, відвикання від готових пропозицій і розробок;
- залучення всього педагогічного колективу до навчального закладу;
- розширення інформаційного поля, що уможливило б доцільну екологізацію всього навчального процесу;
- диференційований підхід до роботи з викладачами (передбачати спеціальну підготовку викладачів загальною);
- розвиток умінь з формування в майбутніх дизайнерів екоцентричної картини світу, зміни споживацького ставлення до навколишнього середовища у майбутній професійній діяльності;
- поширення передового досвіду (накопичення методичних матеріалів із досвіду роботи споріднених навчальних закладів) та висвітлення, обговорення і запровадження методичних розробок, рекомендацій, порад у навчальний процес з метою піднесення авторитету викладача.

Водночас еколого-методична підготовка викладачів має мати підтримку:

- інформаційну – надання усім викладачам педагогічного колективу новітньої екологічної інформації, яка може бути використана у навчально-виховному процесі;
- освітню – навчання усього педагогічного колективу щодо використання нових, найбільш доцільних в екологічній освіті педагогічних технологій, методів і форм навчання;
- психологічну – формування екологічного мислення (відповідно до мети екологічної освіти є одним із її завдань), характерними рисами якого є: усвідомлення планетарних проблем; наукове обґрунтування взаємодії людини й природи; гуманістична орієнтація поведінки людини в природі; усвідомлення наслідків господарської діяльності людини на природу; практична спрямованість на досягнення стійкого розвитку;
- координаційну – спрямування на забезпечення кваліфікованої узгодженості усіх передбачуваних педагогічних заходів;
- технологічну – полягає у використанні технологій.

Що ж до викладачів дизайну, то здійснення ними екологічної освіти має орієнтувати, виховувати і розвивати професійно важливі і значущі якості особистості майбутнього дизайнера. Особливої уваги у цьому контексті набувають ознаки професіоналізму, які визначаються на таких рівнях [6: 6-7]: особистісному (розглядає готовність як прояв індивідуально-особистісних якостей, що обумовлені передбачуваною діяльністю); функціональному (окреслює тимчасову готовність і працездатність, передстартову активізацію психічних функцій, вміння мобілізувати необхідні фізичні та психічні ресурси для реалізації діяльності; особистісно діяльнісному (визначає готовність як цілісний прояв усіх сторін особистості, що надає можливість ефективно виконувати свої функції).

Виходячи з цього, у процесі наскрізної екологічної освіти необхідно розвивати екологічне мислення майбутніх дизайнерів. Екологічне мислення в дизайні – це широкий інтелектуальний простір, який вбирає в себе разом із проблемами суто технічними та технологічними ще й етнокультурні, з огляду на екологічний захист власної культури від перекошувань, недооцінки та приведення її до повного знищення. Високий рівень екологічного дизайнерського мислення передбачає наближення проектної діяльності у найближчій перспективі за сприятливих умов до безвідходного виробництва. Виходячи з цього професійне дизайнерське мислення має мати компоненти екологічного мислення, яке виникає на ґрунті знань із галузі екології. Екологічне мислення дизайнера повинно реалізовувати на практиці концепцію сталого розвитку людства, яка має на меті гармонізацію економічних потреб суспільства з екологічними можливостями природи.

Висновки. Отже, необхідність готовності викладачів вищих навчальних закладів (педагогічного колективу) до вирішення завдань екологічної освіти майбутніх дизайнерів у контексті наскрізної екологічної підготовки є актуальною проблемою. Її вирішення вбачається у спільній роботі всього педагогічного колективу, який більш ефективно та всебічно може вирішувати поставлені завдання, виконувати у повному обсязі будь-яке соціальне замовлення; формуванні відповідних знань, умінь і технологій у кожного викладача зокрема, організації для них спеціальних курсів; розробленні спеціальної підтримки (інформаційної, освітньої, координаційної); підвищенні інтересів, потреб і мотивів щодо реалізації завдань екологічної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Тарасенко Г. С. Формування естетико-екологічної культури вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Тарасенко Г. С. – Київ, 1996. – 47 с.
2. Цехмістер Я. В. Теорія і практика допрофесійної підготовки учнів у ліцях медичного профілю при вищих навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Цехмістер Я. В. – Київ, 2002. – 450 с.
3. Екологічна політика та впровадження принципів сталого розвитку в Україні : участь громадськості : матеріали Всеукр конф. екологічної громадськості, (м. Київ, 14–15 грудня 2003 р.). – К. : Центр екологічної освіти та інформації "Фенікс", 2002. – 240 с.

4. Зорина Н. А. Практические аспекты преподавания экологии в школе / Н. А. Зорина // Вестник экологического образования в России. – 2002. – № 4. – С. 14–15.
5. Профессиональные объединения педагогов / [под ред. М. М. Поташника]. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 144 с.
6. Сучасна вища школа : психолого-педагогічний аспект : [монографія] / [за ред. Н. Г. Ничкало]. – К. : ВІПОЛ, 1999. – 450 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Tarasenko G. S. Formuvannia estetyko-ekologichnoi kultury vchytelia [Forming the Teacher's Aesthetic and Ecological Culture] : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk : spets. 13.00.01 "Zagal'na pedagogika ta istoriia pedagogiky" / Tarasenko G. S. – Kyiv, 1996. – 47 s.
2. Tsekhmister Ya. V. Teoriia i praktyka doprofesiinoi pidgotovky uchniv u litseiakh medychnogo profilu pry vyshchykh navchal'nykh zakladakh [Theory and Practice of the Student's Pre-Professional Education at the Medical Colleges at the Universities] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Tsekhmister Ya. V. – Kyiv, 2002. – 450 s.
3. Ekologichna polityka ta vprovadzhennia pryntsyviv stalogo rozvytku v Ukraini : uchast' gromads'kosti [Environmental Policy and Establishment of the Sustainable Development Principles in Ukraine] : materialy Vseukr. konf. ekologichnoi gromads'kosti, (m. Kyiv, 14–15 grudnia 2003 r.). – K. : Tsentr ekologichnoi osvity ta informatsiia "Feniks", 2002. – 240 s.
4. Zorina N. A. Prakticheskie aspekty prepodavaniia ekologii v shcole [Practical Aspects of Ecology Teaching at School] / N. A. Zorina // Vestnik ekologicheskogo obrazovaniia v Rossii. – 2002. – № 4. – S. 14–15.
5. Professional'nye ob'edineniia pedagogov [Teachers' Professional Associations] / [pod red. M. M. Potashnika]. – M. : Pedagogicheskoe obschestvo Rossii, 2002. – 144 s.
6. Suchasna vyshcha shkola : psykholoho-pedagogichniy aspekt [Modern High School : Psychological and Pedagogical Aspect] : [monografiia] / [za red. N. G. Nychkalo]. – K. : VIPOL, 1999. – 450 s.

Матеріал надійшов до редакції 10.09. 2012 р.

Прусак В. Ф. Подготовка преподавателей к осуществлению экологического образования будущих дизайнеров на всех уровнях обучения.

В статье рассматривается подготовка будущего дизайнера в контексте ее экологизации. Обоснована необходимость готовности педагогического коллектива высшего учебного заведения к экологической подготовке будущих дизайнеров на всех уровнях обучения. Определено, что необходимость готовности учителей высших учебных заведений к решению заданий экологического образования будущих дизайнеров является актуальной проблемой современной педагогической науки. Предложено, что способом решения этой проблемы является общая работа педагогического коллектива.

V. F. Prusak. The Teacher's Preparation to Implement Future Designers' Environmental Education on the All Levels of Learning.

The article considers the future designer's preparation in the context of its ecologization. The necessity of the pedagogical staff's readiness to the future designers' ecological preparation on the all levels of learning in the higher educational establishment is justified. It is determined that the necessity of the pedagogical staff's preparation in the higher educational establishments to solve the tasks of future designers' ecological education is the current issue of the contemporary pedagogical science. It is proposed that the way of solving this issue is the pedagogical staff's common work.